

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Богединий – то Циганське Слово...

Алекса Мануші

№ 2 (150)

СУБОТА,
15 ТРАВНЯ 2010 РОКУ

ЗОМАНІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ МАНУШАНО РОМАНО НЕВІПЕ

Ціна дозвілля

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

Низько вклоняємося Вам, ветерани!

Бандярас амаре шейре Кетуменде, ветерани!

Цього року в Україні широко відзначалося це світле і водночас сумне свято – 65-та річниця Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Як і завжди, 9 травня почалося парадом ветеранів, яких уже, на жаль, залишилося так мало. Вони йшли зі своїми онуками та правнуками, з весняними квітами, їхні груди прикрашали численні нагороди, які свідчили про їхні бойові заслуги, про той ратний подвиг, який вони здійснили.

В Ужгороді це свято було дуже багатолюдним. Воно проходило з неабияким патріотичним піднесенням. Радіє те, що в ньому взяли участь багато учнів загальноосвітніх шкіл, які вишикувалися вздовж дороги до Пагорба Слави і тепло вітали ветеранів, дарували їм обережки бузку, тюльпанів, гвоздик, конвалій, а разом із ними свою щирю любов та вдячність.

Серед цих юнаків та дівчат була і ромська молодь, яка шанобливо вітала ветеранів. Взнявши участь у святковій ході до Пагорба Слави, вони поклали квіти до Монумента визволителям.

Вл. інформ.

Бажаймо:

„Бахт! Зор! Састіпе!“

Ківанис Туменге „Бахт! Зор! Састіпе!“

Питання ромської мови продовжує бути актуальним в Україні. Адже ті напіваходи, які приймає український уряд, є дуже згубними для ромської мови. Чому?

Ще в 2003 році Україна підписала Закон „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин“. У п. 2 положення Хартії застосовувалося до таких мов у нашій країні, як: білоруська, болгарська, гагаузька, грецька, єврейська, кримськотатарська, молдавська, німецька, польська, російська, румунська, словацька та угорська. Як бачите, ромської мови серед них немає.

У 2006 році був підготовлений проект „Про внесення змін до Закону України „Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин“, проведені численні „круглі столи“ з цього приводу. У проект було додано ще три мови, відсутні в Законі, прийнятому в 2003 році. Це – вірменська, ромська та караїмська. Однак у п. 4 проекту Закону, де визначаються шляхи застосування мов, які зникають, ромська мова з переліку чомусь випала. Отже, на сьогоднішній день, як мовиться, й донині там.

Дуже добре, що наша держава зможе підтримувати перераховані в Законі мови, оскільки у нашій країні переважна більшість носіїв цих мов є значною. Однак ці мови зберігаються насамперед тому, що у них є держава, які опікуються їхнім збереженням, розвитком та удосконаленням (крім гагаузької та кримськотатарської).

Ромська ж мова не має такої опори, як власна держава, і опікуватися нею нікому, крім державного об'єднання, на території якого роми проживають.

Через два роки після підписання Європейської хартії, ще перший уряд В. Януковича порушив питання про розширення групи мов національних меншин, які потребують належної уваги з боку держави. Та політичні баталії відсунули ці проблеми на другий план, а відповідні чиновники з Держ-

комнацу при попередньому президентіві взагалі ухилилися від цих проблем національних меншин, як і від багатьох інших.

Що ж ми маємо на сьогоднішній день? За роки своєї діяльності, ми, журналісти національної газети „Романі Яг“, часто спілкуємося з ромами як Закарпатської області, так й інших регіонів країни. У розмові роми неохоче розмовляють ромською і плавно переходять або на російську, або на українську мову.

З одного боку зрозуміло, що коли питання стоїть про вузько професійних тем – медичних, технічних, педагогічних, сільськогосподарських та інших, в яких чимало спеціальних термінів, то використовуються слова, запозичені з інших мов. Та коли розмова точиться навколо сімейних стосунків чи, приміром, традиційних видів ремесел, сам Бог велів користуватися рідною ромською мовою! Однак цього не відбувається. Останнім часом споглядаємо взагалі катастрофічне зменшення ромських слів, навіть на побутовому рівні, що дуже вражає. Ми пропонуємо романам привітати своїх друзів і побратимів під час підготовки телепередачі „Романо джівіпен“. І вони після двох – трьох фраз старалися перейти на угорську, російську або українську мову.

Здавалося б, навздоганне гарне, милозвучне та істинно ромське „састіпе“ передавати як слово зі слов'янським коренем „здоров'я“ за неписаними нормами ромської мови – „здравіне“?

Ще один приклад. Гарне слово „нійіос“ – („народ“) ромами також забувається. Замість нього широко використовується тепер слово „народоске“. Цей сумний перелік слів, що зникає з мови, можна продовжувати ще довго.

Ось чому назріла необхідність нагального внесення ромської мови у список тих, які можуть бути підтримані дією Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин.

Адже ми би дуже хотіли, щоб усюди роми бажали нам і самим собі щастя, сили, здоров'я словами: „Бахт! Зор! Састіпе!“.

Віриться, що так воно і буде.

Евгенія Навроцька

ROM-ПРЕС

12-й Всесвітній ромський фестиваль „Кхаморо“

23–29 травня пройде 12-й щорічний Всесвітній ромський фестиваль „Кхаморо“, який цього року реалізується під патронатом Павла Бема, мера міста Праги. Проводить фестиваль неурядова організація „Слово 21“ разом з „Saga Studio“.

Це один із трьох міжнародних ромських фестивалів: „Амала“ — в Україні, „Романі Яр“ — у США і „Кхаморо“ — у Чехії.

Фестиваль підтримує Міністерство культури Чехії, основний медіа-партнер — Чеське телебачення.

<http://euyouthspeak.org>

Державний діяч Індії просить уряд Хорватії звернути увагу на табори

Відомий державний діяч Індії Раджан Зед заявив у штаті Невада (США), що Хорватія має забезпечити адекватний шлях освіти і зайнятості її ромському населенню. Місця звалищ, трущоб, де розмістилася більшість ромських поселень, є неприйнятними. Зед, який є президентом Всесвітнього товариства індуїзму, стверджує, що замість інтеграції у суспільство, триває маргіналізація ромів. Державний діяч Індії просить уряд Хорватії в терміновому порядку поліпшити умови життя ромського населення.

<http://euyouthspeak.org>

Семінар у Косово

Митровиця, Косово. Чотирнадцять підлітків віком від 11 до 17 років зібралися у готелі неподалік від Митровиці в Косово. Всі вони відгукнулися на запрошення ЮНІСЕФ розповісти свої історії для короткометражних документальних відео про своє життя, як частини проекту OneMinutes4r. За винятком двох осіб, які є етнічними албанцями, інші учасники є роми. Багато хто з них говорить німецькою мовою, бо вони народилися і вирісли в Німеччині. Тим не менш, вони та їхні сім'ї були змушені повернутися в Косово.

Національний комітет ЮНІСЕФ у Німеччині організував цей семінар спільно з представництвом ЮНІСЕФ у Косово. Примусове повернення сходи з Німеччини ромських сімей стає наразі дедалі більшою проблемою для обох сторін. Незабаром у Німеччині буде розпочате дослідження, яке фокусується на цій темі.

<http://www.unicef.org>

Позитивний образ у фотографіях

В останні два десятиліття чорногорський фотограф Душко Мілянчич виставляв свої роботи не тільки у власній країні, а й у всьому світі. 35-річний фотомайстер спеціалізується на документальній фотографії. Його роботи вже завоювали різні нагороди на батьківщині та за кордоном. Нещодавно за підтримки уряду та Організації Об'єднаних Націй відкрилася виставка Душко Мілянчича в Подгориці. На виставці представлено 32 кольорові портрети ромів, у тому числі двох дітей. Всі вони — музиканти, кухарі, спортсмени, політики, актори, бізнесмени тощо — досягли успіху в своєму житті.

<http://www.aertnet.org>

Біженцям не надається захист

У своїй доповіді Комітету з правочесних питань і прав людини Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) зазначила, що через промови чимало ромів „були змушені в атмосфері страху втікати до інших країн у пошуках притулку“. Проте роми не користувалися прихильністю з боку урядів країн ЄС, незважаючи на юридичне право вільного пересування людей.

Роми, які шукають притулку, пересуваючись із однієї держави-члена ЄС в іншу, стикаються з законодавством ЄС, яке передбачає, що в питаннях надання притулку всі держави-члени ЄС мають розглядатися як „безпечні країни“ стосовно одна одної. Отже, громадянину-біженцю однієї країни-члена ЄС, як правило, не надається захист в іншій державі-члені ЄС, за незначним винятком, йдеться в доповіді.

<http://www.todayszaman.com>

Владу Белграда закликали зупинити примусове виселення 300 сімей

Організація „Міжнародна амністія“ закликала владу столиці Сербії не проводити заплановані примусові виселення ромів. Знесення, за розпорядженням мері, протягом кількох днів щонайменше 300 домоволодінь у неофіційному поселенні, відомому як Біловол, проводиться, щоб звільнити місце для прокладення нової дороги. Проте ромський громадянин, який живе там, не запропонував жодних житлових альтернатив. Замість цього, віце-мер Белграда заявив, що сім'ї житимуть у „контейнерах“.

— Це виселення проводиться без урахування інтересів трьох сотень сімей, які проживають у Біловолі й які не були навіть належним чином поінформовані про наміри влади. До них ставляться як до громадян другого сорту, — сказав Шон Джонс, сербський аналітик „Міжнародної амністія“. — Ми не вважаємо металеві контейнери адекватним альтернативним житлом. Інші ромські сім'ї в Белграді вже проживають у подібних контейнерах після того, як їх минулого року виселили, щ „будинки“ погано провітрюються, вологі та тісні.

Чотири сім'ї вже отримали повідомлення про виселення. Тим не менше, більшість ромських родин ще не мають щодо цього жодної інформації.

<http://www.amnesty.org>

Права ромів - від саміту до саміту

Чачіпе роменгеро – катаро саміто ко саміто

Будапешт, Кордоба. У вересні 2008 року під час Ромського саміту Європейський центр з прав ромів (ERRC) звернувся уряду Європейського Союзу і національних політиків на необхідність застосування стандартів прав людини до захисту ромів. У зв'язку з проведенням другого європейського Ромського саміту, стаття, яка пропонується читачам, розглядає дотримання принципів захисту прав ромів у державах-членах Євросоюзу і країн, які приєдналися до нього.

Насильство щодо ромів

У низці справ, які були порушені Європейським центром з прав ромів, Європейський суд з прав людини вказав на те, що держава зобов'язана проводити розслідування і карати осіб, які вчиняють насильство щодо ромів, незалежно від того, чи є вони приватними особами або державними службовцями. Суд підтвердив свої постанови у 2009 і 2010 роках у справах, порушених ERRC проти Хорватії та Болгарії. Незважаючи на це, більшість осіб, які здійснюють насильство щодо ромів в ЄС, діють безкарно.

З 2008 року в Чеській Республіці, Угорщині та Італії насильство проти ромів, як і раніше, залишається серйозною проблемою, і вона продовжує наростати. Насильство торкнулося ромів і в інших країнах. Починаючи з 2008 року, ERRC були зареєстровані 45 випадків нападу на ромів, включаючи 9 смертельних в Угорщині. За даними дослідження ERRC, на сьогодні тільки один злочинець був визнаний винним (і зараз оскаржує цей вирок). У Чеській Республіці були зареєстровані щонайменше 7 нападів, більшість з них — із застосуванням пляшок з запальною сумішшю, і кілька публічних мітингів, які вилилися в насильство щодо ромів. У засобах масової інформації повідомляється, що злочинці були виявлені тільки у двох випадках. У листопаді 2008 року в Італії, натопив з 200–300 осіб атакував і зруйнував ромські будинки в Альбі Адриатичі. У червні 2009 року в Північній Ірландії (Белфаст) будинки ромських сімей були піддані серії жорстоких нападів; церква, в якій вони ховалися, так само зазнала нападу. У Туреччині в січні цього року близько 1000 людей напали на житлові райони в передмісті Маніси Селенді. Натопив руйнував і підпалював будинки, намети і автомобілі ромів, супроводжуючи це екстремістськими гаслами. Це призвело до того, що 74 роми змушені були покинути місто.

Активізація діяльності екстремістських політичних партій, діячів і програм

З 2008 року в багатьох країнах ЄС екстремістські політичні партії та політики посилюють ан-

тиромську риторику та дії, створюючи клімат, в якому порушення прав ромів найчастіше залишаються безкарними.

Так, в Угорщині, воєнізована організація „Мадяр Гарда“ з'явно расистською спрямованістю продовжує діяти відкрито, незважаючи на рішення Верховного Суду про заборону діяльності цієї партії в 2009 році. У тому ж році „Джоббік“, також екстремістська партія з антиромською платформою, отримала чотири місяці на виборах до Європейського парламенту. В Італії уряд продовжує експлуатувати антиромську риторику з метою формування негативної громадської думки. Уряд Італії також незаконно виселяє ромів з їхніх будинків. У Словаччині в 2010 році країні праві на чолі з так званою Народною партією „Наша Словаччина“ почали активніше використовувати екстремістську риторику, цілеспрямовано посилюючи на „циганську злочинність.“ У лютому цього року міністр закордонних справ Румунії виступив з публічними заявами, заявивши, що „цигани генетично схильні до скоєння злочинів“. ЗМІ повідомили, що президент Траян Бесеску став на захист міністра, відзначивши, що Румунія має погану репутацію за кордоном „через жорстокі дії циган на кожному розі вулиці“.

Відмова в доступі до медичного обслуговування та соціальної допомоги

Дискримінація в сфері отримання медичного обслуговування та соціальної допомоги залишається причиною, яка перешкоджає доступу ромів до цих послуг у багатьох державах-членах Євросоюзу. У двох постановках, виданих у 2009 р., Європейський комітет з соціальних прав встановив, що Болгарія порушує Європейську соціальну хартію у зв'язку з невиконанням своїх зобов'язань щодо забезпечення ромам необхідного доступу до послуг системи охорони здоров'я та соціальної допомоги. Уряд Болгарії відреагував на дану постанову позитивно, внісши зміни в закон про соціальну допомо-

гу, скасувавши часові межі отримання соціальної допомоги, встановлені раніше.

У Косово заруднення свинцем таборів для переміщених осіб у Північній Митровиці, вважається однією з найбільших медичних катастроф у регіоні.

Примусова стерилізація жінок триває

В Угорщині ERRC документально підтвердив окремі випадки стерилізації. У Чехії також останнім часом було зареєстровано понад 20 випадків примусової стерилізації, вони розслідуються органами охорони здоров'я. У 2009 році уряд Чехії офіційно вибачився перед жертвами примусової стерилізації, уряд Угорщини надав компенсацію одній жертві. Словацький уряд не зробив жодних кроків для вирішення цього питання. Ні чеський, ні словацький уряди не прийняли комплексного плану з надання компенсації всім жертвам.

Систематична сегрегація дітей у школах не припиняється

Європейський суд з прав людини підтвердив, що сегрегація ромських дітей (переміщення їх у школи для дітей з обмеженими можливостями, а також в окремі школи або в окремі розташовані класи в загальноосвітніх школах) являє собою незаконну дискримінацію. У березні 2010 року Велика палата Європейського суду з прав людини, розглядаючи випадки сегрегації ромських дітей в Хорватії, вказала, що це — дискримінація. Незважаючи на три недозначні рішення Суду, прийняті у період з 2007 року і по сьогодні, сегрегація ромських дітей в освіті має системний характер у багатьох країнах Європейського Союзу: Болгарії, Чеській Республіці, Греції, Угорщині, Румунії та Словаччині. Є також повідомлення про сегрегацію в Північній Ірландії, Великобританії, Португалії та Іспанії.

У Чеській Республіці уряд визнає цю проблему, але його план дій не має жодних чітких термінів або цільових показників для її вирішення. У Болгарії існує успішний досвід інтеграції, проте минуло вже понад десятиліття, а цей досвід й досі не був включений до детального програми уряду. У Словаччині прем'єр-міністр запропонував подальшу сегрегацію ромів у школах-інтернатах як освітню політику.

За додатковою інформацією звертайтеся: Дар'я Алексєєва, юрист ERRC-+36.30.500.2183 darya.alexseeva@errc.org <http://www.errc.org>

Волонтерський рух в Україні має розвиватися

Волонтерско пасо анде Україна те джал май дуредел

Я народився в місті Ужгороді в ромській родині. У лютому цього року мені виповнилося 30 років. Це досить зрілий вік для рома, коли вже можна дещо підсумувати. Я дуже пишуся тим, що жив, живу і житиму за ромськими звичаями і традиціями, тому що вони найкращі в світі, хто би і що про це мені не говорив. Звичаї мого народу — це те найкраще, що вніесли роми і передавали з покоління в покоління, мандруючи світом у пошуках кращої долі. Так, як це співається у ромській пісні:

*Джелем, джелем лун гоме дромента,
Маладілем бахтале ромеца
(Ідут, ідут довгою дорогою роми,
У пошуках щасливих ромів.)*

Весь час, який живу на землі, я намагався жити за традиціями і світоглядом, які мені передавала моя бабуся, і у сім'ї якої виховувався змалечку. Вона є найдорожчою для мене людиною, бо ж допомогла мені встати на ноги, зробити перші кроки до освіти, віддавши у найкращу школу у нашому районі, не ромську, куди ходили всі мої сусіди і однокласники, а у звичайну, де навчалися мої українські однокласники. Там мені дали добрі знання. По закінченні школи продовжив навчання в Ужгородському професійному училищі № 19, де спостерігав за своїми ровесниками з не ромських родин. Побачив, що їхнє життя є не таким беззахарним, як мені здавалося раніше.

Спочатку спробував реалізувати себе у спортивній — футбольній кар'єрі. Навіть грав за молодшу молодіжну команду Закарпатської області. Ці навички допомогли мені пізніше організувати молодіжну ромську футбольну команду своїх однокласників, проводити з ними тренування, а пізніше й футбольні турніри. Це згуртувало навколо мене молодь, дозволило зробити перші кроки у здобутті лідерських навичок.

У 2000 році зрозумів, що для роботи за грантовими програмами мені необхідна своя молодіжна ромська організація. Такою став молодіжний ромський клуб „Романі черхень“ („Ромська зірка“), який я і очолюю. Великою радістю для нас було отримання першого гранту за проектом „Підготовка ромської футбольної команди і проведення молодіжного футбольного турніру в Ужгороді“.

Значний досвід отримав під час виконання проекту допомоги ромам, які пережили страхи Голокосту. Їхні розповіді про знущання нацистів під час війни над мирними жителями надовго вкарбувалися в мою пам'ять. Це сприяло вихованню у мене принципів толерантності й поваги до людей, незважаючи на їхню етнічну належність.

У 12 років я вперше зустрів і покохав дівчинку Ружанку, яку через небажання її батьків видали за мене заміж, викрав, за ромськими традиціями. І ніколи не пошкодував за своїм вчинок. Зараз у мене найкраща у світі дружина, мама, яка подарувала

Під час ознайомчої практики волонтерів у Західній Європі.

мені найкращих у світі дітей — доньку Камилу та синочка Аліка.

Найбільша проблема для молоді родини — забезпечити себе матеріально. Тому почав працювати у першій всеукраїнській ромській газеті „Романі Яг“, спочатку як шофер виїзної редакції, а потім і як фотокореспондент. Знайомився з життям ромів Закарпатської області, вчився проводити інтерв'ю, переговори з представниками органів місцевого самоврядування, вчителі шкіль, де навчалися ромські діти; вчився долати комплекси непорозуміння між ромами і не ромами. Робота в редакції „Романі Яг“ дозволила мені продовжити навчання і отримати вищу освіту і кваліфікацію юриста.

П'ять років тому я вперше познайомився з представником Європейського волонтерського руху Джоном Стрінгемом, який тоді перебував на попередніх переговорах у Аладара Адама — шефа-редактора газети „Романі Яг“. Тоді я ще не уявляв, що наше знайомство пізніше переросте на довгу і плідну співпрацю протягом трьох років. За ці роки я став виваженішим, вдумливішим, відповідальнішим як за себе, так і за долю тих, кого рекомендував і залучав до волонтерської роботи. Зрозумів, що на мене покладена цікава інтернаціональна місія з залучення молодих ромів до співпраці. Мені було надзвичайно цікаво працювати з Джоном — старшим, керівником волонтерського руху. Навіть намагався наслідувати його у розмові, спілкуванні, вчинках. Я дуже вдячний йому за підтримку та розуміння.

Досвід, отриманий на багатьох семінарах і тренінгах, які проводилися в різних країнах Європи, дозволили мені краще ознайомитися з волонтерським рухом, молоддю різних країн, які теж намагалися краще зрозуміти і пізнати світ. Величезним подарунком долі вважаю для себе ознайомчу практику з роботою волонтерів у Західній Європі. Моє життя почало змінюватися. Побачив, що волонтерський рух надає можливість кожному, хто

намагається змінитися сам і

змінити на краще світ, де б не працювали волонтери: на будівництві, сільськогосподарських роботах, реставрації середньовічних замків, або ж доглядаючи за хворими. Неперевершеними були екскурсії визначними містами Європи, побачив унікальні пам'ятки історії та архітектури, які раніше бачив тільки в кіно або по телебаченню, відчути радість від усього цього, відчути також смак незвичайної для себе кухні китайської, італійської, французької, німецької. Почути гру різних музичних колективів, музикантів. Проте побачив і у яких несприятливих умовах працюють волонтери — на заповнених будівництвах, важких роботах у будинках престарілих, у тепличних бригадах. Не всі могли жити в окремих квартирах, харчуватися у ідеальних або домашніх стравах. Досвід, отриманий під час ознайомчої практики, допоміг мені визначити і види роботи волонтерів в Україні: робота в лікарнях для хворих дітей, будинках престарілих, у фермерських господарствах, на реставраційних та будівельних роботах з тим, щоб роми змогли отримати нову кваліфікацію, а в майбутньому і працевлаштуватися. Для наших волонтерів — діяльність у країнах Європи, вивчення мови у країні перебування: угорської, німецької, французької, італійської. Це ще більше розширило коло роботи по завершенні їх участі у проекті.

Я зрозумів, що інноваційні методи навчання у волонтерському русі більш сприятливі для ромської молоді, ніж ті, що пропонуються у нас, в Україні, де навчання проводиться тільки теоретично, без практичних навичок. Досвід, набутий під час трьох років волонтерської роботи, розширив мій світогляд, збагатив практичними навичками. Тому, коли у вересні 2009 року мені запропонували, як лідеру ромського молодіжного руху Закарпаття, працювати в Закарпатській області теледіяльності „Тиса-1“, я з радістю прийняв цю пропозицію. На сьогодні опанував кілька нових для

себе спеціальностей: оператора, монтажера, диктора телевізійних передач. Працюю на посаді режисера в редакції мовами національних меншин у програмі „Романо дживілен“ („Ромське життя“).

У складі творчої групи програми мною та іншими працівниками вже підготовлено і випущено в ефір близько 30 телепередач.

Моєю найбільшою мрією є документальний фільм про поширення волонтерського руху в Європі. Показати широкому загалу телеглядачів важливість цього руху, оскільки в Україні про його діяльність знають дуже мало. Проте робота, яку виконують волонтери, — надзвичайно важлива і необхідна для суспільства. У свою чергу досвід, який отримав молоді, така, як я, важлива для її майбутнього працевлаштування.

Ті волонтери, які працювали у Закарпатті, — Катерина, Верона, Яніс — допомогли мені зрозуміти, як важливо приносити своєю працею користь суспільству. У майбутньому я намагатимусь бути схожим на них і, можливо, коли побуваю як волонтер у одній з країн Західної Європи.

Є багато думок над проблемою розвитку волонтерського руху в Україні, я маю теж такі пропозиції. Насамперед працю волонтерського руху в нашій країні необхідно продовжити, закрити, прийнявши Закон „Про волонтерський рух“ в Україні і поширити його на всі області нашої країни. Для цього варто проводити ширший обмін волонтерами з Європи в Україну і з України в Європу.

Слід надати ромській молоді більшої можливості брати участь у волонтерському русі.

Під час цього проекту добре було би ширше використовувати спеціальні музичні програми під час апітації волонтерів.

Дякую всім волонтерам і керівникам, поряд з якими я працював протягом трьох років і з якими я здружився особисто — Джоном Стрінгему, Емеші, Дюрі, Роману Пеха, Алісі та іншим.

Хай їм щастить у подальшій роботі й вдачі у житті.

Міро Горват

ЦІКАВИЙ ДОСВІД

Через мову до Інтеграції

Пріг е чгіб ке інтеграції

Росія. Карельське відділення „Молодіжної правозахисної групи“ звернулося до Міністерства освіти РФ і Міністерства освіти Карелії з пропозицією ввести в шкільну програму вивчення циганської мови як другої іноземної.

Результати моніторингу ксенофобії в молодіжному середовищі свідчать про те, що більшість молоді негативно, упереджено ставиться до ромів, думка про яких здебільшого стереотипна. У справі формування толерантної свідомості засобами лінгвістики став би в нагоді досвід Чехії. Тут Міністерство освіти зайнялося питанням вивчення ромської мови в деяких загальноосвітніх школах і в навчальних закладах середнього рівня. Поряд із вивченням ромської мови необхідно давати інформацію про ромську культуру та історію. Відомо, що ромами їхня мова сприймається як щось дуже особисте, в яке не мають втручатися чужі. Вивчення „чужини“ цієї мови дозволить швидше інтегрувати ромів у місцеве співтовариство, тому що останнє, через комунікативні властивості мови, почне проявляти інтерес до спілкування з ромами, сприяючи тим самим міжкультурному діалогу і комунікації. Іх мова, як певний код народу, його менталітету, буде доступна усім, що позитивно познаються на процесі соціалізації як самих ромів, так і всіх, хто познайомиться з ромськими мовами, звичаями, традиціями.

Карельське відділення „Молодіжної правозахисної групи“ Roma Virtual Network

РОМ-ПРЕС

Вігновлення веб-сайта

RRN з гордістю повідомляє про відновлення їхнього веб-сайта. Новий веб-сайт має новий дизайн, нові можливості, оновлений зміст та бага то іншого.

Метою оновлення ромської мережі є підвищення обізнаності ромів з питань, що зачіпають їхні інтереси, шляхом поширення своєчасної та корисної інформації.

За гендерну рівність

У Сербії ромський жіночий центр Белграда та організація „Романо Алап“ у м.Крушевац приступують до реалізації кампанії включення ромських жінок у роботу Національної ради з питань гендерної рівності.

„Мета нашої кампанії — посилення впливу ромок на процес прийняття рішень, а також створення можливостей для ширшої участі жінок у механізмі захисту жіночих прав людини в Сербії“, — декларує у центрі

<http://euuyouthspeak.org>

ДО 65-І РІЧНИЦІ ВЕЛИКОЇ ПЕРЕМОГИ

Всі жили з надією на щасливе майбутнє

Саворе траїсарасас андо гиндо ке авла бахтало лачо джівіпен

Травень – місяць свят, радощів і сліз. Весна, Першотравень і голівне – День перемоги... І хоча 9 травня уже минуло, публікуємо матеріал, написаний для нашої газети президентом Харківського національно-культурного товариства циган "Ромен" Іваном Івановичем Матюшенком.

Це спогади про воєнні роки, про окупацію фашистами України, про те, як важливо зберегти мир на землі... Поділилися ними з Іваном Івановичем "діти війни" Іван Васильович Шульга, Тамара Миронівна Юрченко та Іван Миколайович Храмов. Записи зроблені восени 1998 року.

Іван Васильович Шульга, який народився 20 жовтня 1921 року, у селі Рублівка Котелевського району, Полтавська область, до сьогоднішнього свята 65-ї річниці Дня перемоги не дожив, але пам'ять про війну і про фашистські діяння залишив для нащадків.

„Під час війни я проживав зі своєю родиною в селі Кузема, район Груньський Сумської області. Сім'я наша складалася з 5 чоловік: батько Василь Григорович, мати Ганна Федорівна, сестра Тетяна, моя дружина Олександра Федорівна і я. Жили ми в сараїчнику, якщо можна так його назвати. У нас практично нічого не було з господарства, крім коней і возів. Якось сидимо у дворі, раптом заходять до нас німецький офіцер і два німецькі солдати. Офіцер щось сказав своїм солдатам, ті підійшли до ясел, де стояла прив'язана конячка, стали її відв'язувати, щоб забрати. Мати підбігла до офіцера просячи, щоб не забирали коня, та офіцер не слухав її. Він крикнув одному з солдатів, той підійшов і вдарив маму гвинтівкою по спині, вона впала на землю. Батько підбіг до неї, щоб підняти, але німецький солдат ударив батька прикладом у живіт, той зігнувся, а офіцер витягнув пістолет і вистріляв йому прямо в голову. Я підбіг до батька, впаав перед ним на коліна і голосно заплавав, мати теж прийшла до тяти і стала голосити. Другий німецький солдат вдарив мене гвинтівкою по голові, я знепритомнів. Що було далі, розповіли

Квіти – героям...

згодом мати і дружина. Вони говорили, що німці били мене ногами по голові. Кров текла з розбитого обличчя, та це їх не зупинило. Потім вони вирішили, що вбили мене, забрали коня, воза і поїхали. Поховавши батька, мати і дружина домовилися з сусідом, у якого був кінь, щоб він відвів нас в інше село, де могли би перечекати і підлікувати мене. Баюлася, що німці повернуться і знищать усю сім'ю. Після того, як мене німці побили, став глухий на обидва вуха, з того часу не чую”.

А ось інша історія про звірства окупантів. Її мені розповіла **Тамара Миронівна Юрченко** (давоче прізвище Вербенко).

Народилася вона 6 грудня 1938 року в місті Кульчинській Омської області, в ромській сім'ї, хоча вся їх родина в паспорті у графі національності писала, що вони – росіяни.

„Коли батька Мирона Тихоновича Вербенка призвали в Червоно армію, він опинився в Україні. Моя мати Пелагея Олексіївна, з моїми братами Шуурою, Мішею, Митею, Колею, Петром і сестрами Тонею, Танею і Наташею, а також з нашими родичами, поїхали туди ж табором.

В Україні у нас жили родичі. Коли ми приїхали, то дізналися, що почалася війна і що фашисти перейшли кордон і окупували вже багато наших міст. Зі слів матері знаю, що німці знищували ромів без суду і слідства. Де побачать циганські табори, той знищують їх: давили танками, спалювали, розстрілювали від мала до велика, убивали і людей похилого віку, вагітних жінок, і дітей, заковували живими у землю.

Наш табір кочував поблизу Полтави. Одного разу він зустрівся з іншими таборами, в яких були і наші родичі Русанови, Беляєви, Юрченки, Золоторенки. З'єднавшись в один табір, поїхали Полтавицюзю. Восени 1942 року наш табір недалеко від обласного центру оточили німці. Почалася стрілянина, всі від страху попадали на землю, а після стрілянини виявилось багато вбитих: ім розповіли сусіди, які були тоді неподалік. Почувши стрілянину, вони пішли подивитися, що там відбувається, і побачили, як убивали ромів, як вони плакали і кричали. Злякавшись, що німці їх можуть помітити і теж розстріляти, вони швидко втекли до села і розповіли Хроленкам про те, що ци-

ганський табір повністю знищений. До закінчення війни українська сім'я піклувалася про мене, ховала, коли німці проходили області і обшукі. Після відходу німців біля нашого села з'явився циганський табір, і я з хлопцями з села пішли подивитися, як вони весело співають і танцюють. У таборі я розповів свою історію, як залишився сам і як загинули мої близькі. Виявилось, що мого батька й матір знали в цьому таборі. Мені запропонували залишитися з ними, проте я сказав, що українська сім'я мене прихистила і ставиться до мене, як до рідного сина, тож маю попрощатися з ними. Наступного дня я прийшов у табір разом із моїми прийомними українськими батьками. Поки вони не переконалися, що це хороші люди, мене не відпустили. Вони завели дружбу з цим табором і ходили один до одного в гості. Після того, як табір виконав свій договір із колгоспом про виготовлення і ремонт сільгоспінструментів та іншої техніки, почали збиратися в інше місце. Мої прийомні батьки дозволили їхати з ними. У таборі мене забрала до себе родина Нікіфорова Калашникова.

А ось ще одна сповідь про воєнні роки, проведені в окупованій Україні. Її я записав у місті Мерефа Харківської області.

„Я, **Іван Миколайович Храмов**, народився 18 серпня 1928 року, в селі Капишовка Корсунського району, Ульяновська область. Народився в сім'ї циган, але в паспорті пишу – росіянин. У 1930 році моя сім'я перекочувала жити в Україну: батько, мати і п'ятеро дітей. Під час окупації наша родина жила в місті Охтирка на Сумщині, де стояли табором.

Одного дня фашисти оточили наш табір і розстріляли всіх, у тому числі й моїх батьків, і брата, і трьох сестер. Мені вдалося залишитися живим, тільки завдяки тому, що я в цей час перебував в іншому місці, в селі, де підробляв у сім'ї Хроленків. Коли я став збиратися у табір вони мене не відпустили, бо вже знали, що сталося з табором: ім розповіли сусіди, які були тоді неподалік. Почувши стрілянину, вони пішли подивитися, що там відбувається, і побачили, як убивали ромів, як вони плакали і кричали. Злякавшись, що німці їх можуть помітити і теж розстріляти, вони швидко втекли до села і розповіли Хроленкам про те, що ци-

ганський табір повністю знищений. До закінчення війни українська сім'я піклувалася про мене, ховала, коли німці проходили області і обшукі.

Після відходу німців біля нашого села з'явився циганський табір, і я з хлопцями з села пішли подивитися, як вони весело співають і танцюють. У таборі я розповів свою історію, як залишився сам і як загинули мої близькі. Виявилось, що мого батька й матір знали в цьому таборі. Мені запропонували залишитися з ними, проте я сказав, що українська сім'я мене прихистила і ставиться до мене, як до рідного сина, тож маю попрощатися з ними. Наступного дня я прийшов у табір разом із моїми прийомними українськими батьками. Поки вони не переконалися, що це хороші люди, мене не відпустили. Вони завели дружбу з цим табором і ходили один до одного в гості. Після того, як табір виконав свій договір із колгоспом про виготовлення і ремонт сільгоспінструментів та іншої техніки, почали збиратися в інше місце. Мої прийомні батьки дозволили їхати з ними. У таборі мене забрала до себе родина Нікіфорова Калашникова.

Я дуже вдячний цим людям і українській родині, які врятували мене під час Другої світової війни, а також циганському табору, який мене прийняв як рідного. Післявоєнні роки були дуже важкі, часто доводилося голодувати, проте жили всі з надією на майбутнє, з надією на добре й щасливе, а головне, мирне життя. Так ми кочували до 1956 року, поки не вийшов Указ уряду про заборону кочівництва. Ми оселилися в місті Мерефа Харківської області, де й живемо донині”.

Ось такі історії. На превеликий жаль, всі ці свідки фашистських злочинів не дожили до Великої свята – 65-річчя Дня перемоги, та вони залишили нам свої спогади, які не дадуть нам забути, що таке нацизм, що таке знищення народів і чим це може обернутися, якщо неофашисти прийдуть до влади.

Іван Матюшенко, президент Харківського НКО циган "Ромен", віце-президент Міжнародної ромської організації "Кетане", правозахисник – юрист, генерал-майор Війська козацького

РОМ-ПРЕС

Два нові проекти у Словаччині підтримуватимуть зайнятність

25 безробітних району Свідник у східній Словаччині відібрані для теоретичного та практичного навчання, яке запропонував ЄС, аби надати підтримку людям, які перебувають у соціальній ізоляції, а також створити на окремих підприємствах робочі місця для них. Фінансування на суму

175 000 євро піде на оплату викладачів, навчальні посібники, будівельні матеріали, інструменти, одяг і техніку безпеки, необхідні для різних професій. Серед них – робота помічників каменярів, теслярів та інших спеціалістів як перша ступінь в освоєнні тою чи іншою професією. Проект називається „Робота – це добре”.

Аналогічний проект “Через освіту до ринку праці” здійснюватиметься і для 25 мешканців маргінальних ромських громад у

селі Варадка, що в сусідньому районі Бардіїв.

<http://ec.europa.eu>

"Підпиши цей папір, або помреш"

Група ромських жінок в Чехії об'єдналася, щоб боротися за свої репродуктивні права.

Поштовхом до цього стали випадки насильної стерилізації. У вересні 1990 році Олену Горолову несподівано примусили підписати документ про стерилізацію, намагаючись штучно затримати пологу, сказавши: „Підпиши цей папір, або помреш”. Вона підписала і її відразу стерилізували.

За останні 40 років 90 тисяч ромських жінок в Чехії постраждали від стерилізації. Чимало з них злякано підписують документи після цих неправомірних та злочинних дій лікарів.

<http://www.tol.org>

50 будинків побудують для мешканців табору

У Косово закладено фундамент будинків, які стануть притулком для 50 ромських сімей з таборів Osterode і Cesminlug. Поштовхом до цього стало висловлювання урядовців на вищому

рівні про те, що Косово є домівкою для всіх і що це – початок кінця епохи таборів.

Посол США в Косово Крістофер Делл пообіцяв повну підтримку подібних проектів у країні. “Сьогодні – не час для слів. Сьогодні – час для дій, оскільки протягом останніх 10 років ми говорили про тяжкі умови життя ромської громади,” – заявив він.

Представник ашккаві Егіпту Хабіб Хайдіні подякував усім донорам цього проекту завдяки яким і було виділено 2,4 млн. доларів США на будівництво нових будинків для ромів Косова.

Доповідь ОБСЄ Broadcast

ДО 97-І РІЧНИЦІ З ДНЯ СМЕРТІ

Михайло Коцюбинський з симпатією писав про ромів

Михайло Коцюбинський бара патіваса скірісардас пало рома

Минуло місяця відзначали річницю смерті видатного українського письменника, революційного демократа, громадського діяча Михайла Коцюбинського. Він відійшов у вічність 12 квітня за старим стилем (25 квітня за новим). Це сталося у далекому 1913 році.

Із творами видатного українського письменника кінця XIX — початку XX ст. (роки життя — 1864—1913) Михайла Коцюбинського ми знайомимося ще в дитинстві. Зі спогадів людей, які були знайомі з ним, доводимося, що Коцюбинський був шанованою людиною і бажаним гостем чи не в кожній хаті. Він шанобливо розмовляв з усіма людьми — як з дорослими, так і з дітьми. З селянами поводився як рівний з рівними. Понад усе любив свою родину, дружину, дітей, природу.

„Був високоосвіченою людиною і читав дуже багато. Знав дев'ять мов — три слов'янські: українську, російську, польську, три романські: французьку, італійську, румунську і три східні: татарську, турецьку та циганську“. Так напише у „Спогадах про М. Коцюбинського“ (1913 рік) Володимир Михайлович Гнатюк, близький приятель письменника, відомий український фольклорист і етнограф, а в останні роки життя — дійсний член АН УРСР.

Нині М. Коцюбинського по праву називають письменником не тільки всеукраїнським, а й інтернаціональним. У своїх творах пером талановитого художника він відобразив те, що йде від глибин народу — фольклор, звичаї, традиції різних культур української, молдавської, польської, татарської, ромської та інших.

Наразі розповімо про один, на нашу думку, найкращий твір Михайла Коцюбинського — оповідання „Дорогою цною“.

М. Коцюбинський серед робітників філоксерного загону в с. Каменча. Фото 90-х років XIX ст.

Думка про написання цього твору виникла у Михайла Михайловича під час його перебування у Бессарабії, коли з 1892 по 1895 рік він працював на роботах зі знищення філоксери (хвороби виноградної лози). Тоді ж письменник ближче ознайомився з побутом і звичаями ромів.

З художнього погляду, оповідання „Дорогою цною“ є одним з найкращих. Сам автор ставив його значно вище за інші ранні твори, відзначаючи, що в ньому є правдива, не вигадана екзотика. Сюжетом стала історія коханця, яка обірвалася тільки тому, що молоді люди прагнули волі, а не бути підневільними кріпаками.

Зазвичай ромі поселялися на

околицях сіл, рідше міст. Герої Коцюбинського — не виняток. Край битою шляху, яким селяни наддунайських сіл їздили у Галац, серед купи верб та поміж очеретами заховався циганський виселок. У ньому було всього-на-всього три хати, які автор називає курниками. За своїм виглядом ці хатинки були низенькі, криві, зіплені з глини, як ластів'ячі гнізда.

Тільки в одній жила сім'я: стара циганка (мені не подано, автор зробив це свідомо, оскільки підкреслює, що у ромів жінка зазнає певної дискримінації), старий Гіца, їхня дочка Маруца та зять Раду. Сра шкала й біла коза — оце й все їхнє господарство. Щоранку жинки запрягали у свою доколосну гарбу маленьку, худу й облізлу шкапину, забирали з собою полотняні сакви і залазили у збиту зі старих дощок дерев'яну скриню, що слугувала замість вагаса у гарбі, й вирушали просити. Вони їздили сусідніми селами, жабрали, збирали, де яйце, де жменю муки чи кукурудзи, розшукували на смітниках брудні й подерті ганчірки і ввечері розкладали все це по своїх місцях. Велюрами на висілку були танці, музики.

Читаючи твір, відчуваємо, що письменник проникся довір'ям та співчуттям до ромів: їхній побут, речі, рід занятя, звички, традиції описані детально і з великою симпатією.

У 1958 році на кіностудії імені Олександра Довженка, за мотивами цього оповідання, режисером-постановником Марком Донським був знятий художній фільм „Дорогою цною“.

Хто ж виконує у кінокартині головні ромські ролі?

Головну роль старої циганки грає актриса Московського циганського театру „Ромен“ **Марія Василівна Скворцова**. (Фото з книги І. Ром-Лебедева „Від циганського хору до театру „Ромен“). Марія народилася 1888 року в родині Хлебнікових у кошовому таборі, який прийшов до Москви. З цієї родини вийшли відомі диригенти Хлебнікови,

співачка Зінаїда Олександрівна Давидова, актор й композитор Микола Миколайович Кручинін.

З восьми років дівчинка почала допомагати мамі — співати й танцювати на базарах та бульварах столиці. У 1903 році, коли Мані було п'ятнадцять, сім'я Хлебнікових осіла в селі Всехсв'ятському, під Москвою. Марію везли до відомого хору, яким керував знаний московський диригент Федір Соколов, хор тоді працював у ресторані „Біла Яра“. Марія лише танцювала, а співати почала тільки у 1922 році, коли їй виповнилося 34 роки. Працювала вона і в інших відомих московських хорах у найкращих московських ресторанах. Диригентами двох з них були Іван Григорович Лебедев та Єгор Поляков. На той час Марія Василівна була вже не Хлебніковою, а Скворцовою, за чоловіком. Тільки сімейне життя було невдалим: у люту зиму присів Скворцов на лавицю, задрімав і замерз. Через рік знаний граф, великий любитель циганських пісень запропонував їй руку і серце. Так Марія стала графинею, але прізвище змінювати не стала, залишилася Скворцовою. У 1918 року граф вирішив виїхати з Росії, вмовляв дружину поїхати з ним, та вона відмовилася. Граф поїхав, а Марія залишилася у Москві.

М. Скворцова.

З 1931 року графиня Марія Василівна Скворцова працювала в театрі „Ромен“. Їй було присвоєно звання заслуженої артистки республіки. Роль старої циганки була її останньою роллю... Вона померла 1962 року.

Хочеться згадати ще за одного виконавця — актора, який грав роль цигана Раду. **Сергій Шишков** також актор Московського театру „Ромен“. Смагливий, чорнобривий, чорноокий, він і за кров'ю, і за духом, і зовні був, як то кажуть, найпершим ромом. Прекрасно грав на гітарі, мав чудовий голос, коли танцював, то робив це блискуче, в старовинній манері, благородно, палко. Він був одним із кращих акторів-режисерів йому довіряли соціальні ролі, щоправда, не завжди позитивні.

Не можемо не виділити також гру акторки, яка виконує роль Маруци — **Ольга Петрова**. Вона теж акторка театру „Ромен“. Її батьки приїхували до околиць Москви — селища Солом'яні Сторожки на початку 20-х років, де у 1925 році й народилася майбутня головна героїня. „Захворіла“ вона театром ще дівчиною, коли вперше побувала у театрі „Ромен“. Батьки були проти вибору дочки. Та не дарма її через запальний характер називали бешкетницею. Вона успішно пройшла перегляд у самогo Михайла Михайловича Яцина, який так сказав про Ольгу: „Ось яка! Всі циганські биси так і плузть з неї. Добра буде акторка!“

У театрі вона грала всі головні жіночі ролі: Земфіру, Кармен, Раду, Азу, Грушенку, Олесю та багато інших.

За свою працю Ольга Петрова була нагороджена орденом „Знак пошани“ і удостоєна звання народної артистки Російської Федерації.

С. Шишков.

Зупинимося ще на такій деталі фільму — як ромка лікувала пораненого Остапа. Ми бачимо, як стара ромка варить зілля. З чого воно? Це — вербові прутки — єдине природне джерело, що містить аспірин. Коли палочки з дерева трохи побити, потім заварити і прикладати до ран, то вони швидко загоюються. Роми здавна використовували цілющу властивість багатьох рослин. Так режисері доповіли твір Михайла Коцюбинського, внесли ще одну гарну деталь в описання побуту ромів Бессарабії початку XIX століття.

Читаючи це чудове оповідання, відчуваємо, що видатний письменник зацікавився життям, побутом, звичками, традиціями ромів. Герої потрапляють у різні непередбачувані ситуації, де проявляються риси їхніх характерів: волелюбність, довірливість, оптимізм, стремління допомогти людині, яка потрапила у бду. І як добре, що ці якості і в наш час притаманні ромському народу...

Олена Бойко

О. Петрова.

Ніколай Бессонов

Міф про циганську єдність

Міф пало романо екгіпе

Румунські келдерари. Друга половина XX століття.

Уява про те, що «циган» - і в Африці циган», належить до розряду дуже стійких. При цьому самі цигани під час знайомства обов'язково запитують, хто якої «нації». Тобто вони чекають відповіді, який це циган: серво, влах, ловар і так далі. У кожній «нації» є не тільки свій діалект, а й різниця у звичаях, фольклорі, способах заробляти на життя.

Російські цигани склали чимало приказок, які відбивають розмаїття традицій усередині одного народу.

Кажнонесте народосте екх чиб, роменде бут чиб. (У кожного народу одна мова, у циганів — багато мов).

Із сербеянесте роместе лаче лава, те русконенде роменде срамна лава. (Що в цигана - сербіяна гарні слова, то в російських циганів - соромитні слова).

Русско ром гитараса на розачелале, мадырско ром пе скрипка пиліне. (Російський циган з

гітарою не розлучається, мадырський циган на скрипці пиліє).

Китик рому, дакитик звичай: кін невестенца торгинеца, кін бесплатне лан чорла, кін приданеяса отдела. (Скільки циганів, стільки звичаїв: хто нареченими торгує, хто просто їх краде, хто з посагом віддає).

Рома-молдовани таргинеца невестенца, ямаро рому - тільки грецца. (Цигани-молдовани торгують нареченими, наші цигани — тільки конями).

Хедир наречена те чорес, з, сир молдовани, те бикнес. (Краще наречену красти, ніж, як молдовани, купити).

І якщо підбрав для цієї статті найнеобразливіші приказки. Коли російські цигани міркували про охайність, про становище жінки в родині чи про способи заробітку, в їхній мові вертілося чимало ущипливих слів.

Після переходу на ослість цигани, які мешкають у великих містах, стали більше спілкуватися

між собою. Їхні побутові умови зблизилися. Проте і зараз існують відмінності в культурі. От вам сценка з життя. У сучасній Москві зустрілися на Великдень дві добрі знайомі. Російська циганка за звичаєм говорить «кримчаків»: «Христе воскрес», а та їй у відповідь: «Аллах акбар». Розійшлися з образою. І зовсім дарма. Російські цигани - православні. Більшість кримських циганів - мусульмани. Так склалася історія. За великим рахунком, різна релігійна належність не заважає «кримчакам» і «російським ромам» спілкуватися, разом сидити за святковими столами, чи - припустимо - співати в одному ансамблі.

Однак, з іншого боку, скільки разів чув я від московських циганів-християн недовірливу фразу на адресу «кримчаків»: «Не нашого Бога люди».

Отже, навіть за наявності взаємної поваги у душі завжди залишається деяке відчуження.

Я думаю, і кожен погодиться, що це сталося тому, що вони багато сторіч дотримувалися різної віри, проживаючи в різних країнах. Цигани-католики з

Німеччини і цигани-мусульмани з Палестини чи Туреччини - це зовсім різні люди. Збоку важко зрозуміти, наскільки це сильні розходження. Якби в одне купе потяга сили сучасний іспанський кало, палестинський дом і український серво, то вони навіть не зрозуміли би, що належать до одного народу.

Мало хто знає, що більшість циганських народів давно втратили рідну мову. У цьому відношенні ситуація в країнах колишнього СРСР - виняток. Приміром, в Угорщині четверо циганів з п'яти говорять тільки угорською. Серед мов, на які міцно перейшли деякі етногрупи, назвемо румунський,

іспанський, арабський, таджицький, турецький, вірменський.

Життя в різних країнах відбулося не тільки на мові, релігії та звичаях. Різниця є навіть у зовнішності. П р и м і р о м, англійські цигани після кількох сторіч змішаних шлюбів є світловолосими, а іноді й блакитноокими. А от у Болгарії, Італії чи Румунії наслідки змішування із зрозумілих причин не так помітні.

Мені хотілося би донести до читачів думку про те, яким роздробленим є циганський світ. За великим рахунком, особливого інтелектуального зусилля тут не потрібно. Треба всього лише поширити на циганів аналогію з уже відомими людськими спільнотами. Найчастіше я раджу згадати термін «слов'яни», яким об'єднують багато несхожих народів. Але є й інші «дахи», під якими уживаються люди з різними мовами. Близькі один одному — та далеко не єдині — «скандинави». Дуже строката мозаїка в «казків». Отож цигани тут не виняток.

Роз'єднанню дуже сприяє різний соціальний досвід. Коли цигани з'їжджаються на свої «сесвітні конгреси» чи фестивалі народної творчості, їм важко порозумітися. У них різні проблеми.

Є держави, в яких цигани стали заручниками етнічних конфліктів. Хіба мало страждають «дому» Ізраїлю від сутичок між палестинцями та євреями? І хіба зі своєї волі проміняли тисячі циганів колишньої Югославії свої

будинки на наметові табори бжеденів? У Франції й дотепер є родини, які кочують в автофургоні та трейлерах. І вони дуже ображаються на уряд за те, що спеціальні стоянок набагато менше, ніж їм хотілося б. У Греції циганських дітей не приймають у школи. У Чехії людину з яскраво вираженою зовнішністю не пустять у багато ресторанів, навіть якщо вона вдягнена у дорогий костюм. Чи може російський циган увияти подібну форму дискримінації на своїй батьківщині? Чи може наша циганка увияти, що вона ляже в лікарню на операцію, а там її під наркозом разом стерилізують, навіть не повідомивши її про це. А тим часом, у Чехії та Словаччині такі випадки обчислюються сотнями!

Мабуть, тут я зупинюся у своєму перерахуванні. Сподіваюся, уже зараз читачам ясно, чому такий неефективний міжнародний циганський союз? З багатьох країн туди навіть не приїжджають делегації. Цигани розуміють, що єдино позиції все одно у більшості питань виробити не вийде, а конкретні проблеми краще вирішувати на місцях. Будь на місці нинішніх циганських політиків хоч Рузвельт, хоч Тетчер, вони все одно не змогли би прийняти рішення, однаково важливі для десятків етногруп, що перебувають у різночесних умовах.

Англійська циганка. 1930-ті роки.

Палестинський циган-дом. Фото початку XX ст.

Іспанський циган. Кінець XIX сторіччя.

Українські циганки-сервиці. 1930-ті роки.

Цигани-боша з Закавказзя. Фото другої половини XIX століття.

